

live dialect language speech of dialects speakers there are the widest functional possibilities of phrasemes both as expressions of states and human feelings and as implementers of communicative potential.

Key words: phraseological unit, dialectal speech, dialect, figurative basis, symbolism, snow.

Отримано: 29.10.2022 р.

УДК 821.161.2-92(092)

DOI: 10.32626/2309-7086.2022-19.174-180

Світлана Никитюк

ORCID 0000-0002-2304-9291

старший викладач

*Кам'янець-Подільський національний
університет імені Івана Огієнка*

ТВОРЧІСТЬ ГРИГОРІЯ КОСТЮКА ЯК УНІКАЛЬНИЙ ЗРІЗ УКРАЇНСЬКОЇ КУЛЬТУРИ

У статті йдеться про всесвітньовідому постать Григорія Костюка, видатного вченого-літературознавця, письменника, мемуариста, історика, журналіста, про його дослідницьку діяльність на ниві культурологічних, теологічних, історико-публіцистичних, літературознавчих студій.

Як історик літератури, літературний критик, людина енциклопедичних знань, він став визначною постаттю в культурному житті України та української діаспори ХХ сторіччя.

Ключові слова: творчість, історик літератури, історичні дослідження, українська література, ХХ століття.

Постановка проблеми. Творчість Григорія Костюка є здоровою і щедрою зерниною, котра дасть надійний поштовх у вивченні багатой літературної спадщини та діяльності всесвітньовідомого літературознавця, знаного письменника, чие ім'я знову повернулося до нас, в Україну, у Подільський край.

Повернуте із забуття ім'я Григорія Костюка нині вже стало відомим широкому загалу національно свідомих українців. Він став визначною постаттю в культурному житті України та української діаспори ХХ сторіччя як історик літератури, літературний критик, людина енциклопедичних знань. За період, відведений йому долею, він є особистістю світового рівня, велетнем духу, людиною Всесвіту.

Особистість Г. Костюка приваблює ще й своїми суто людськими рисами: толерантність, доброта й водночас несхитна принциповість у всьому, що стосується культурного й суспільного життя. Запальний, схильний до полеміки, він, одначе, має романтичну, м'яку й зворушливу, чутливу аж до сентиментального вдачу [4, с.17].

Постать літературознавця досліджували такі українські вчені, як: Н. Баштова, С. Лінецький, О. Міхно, Є. Сохацька. У своїх розвідках вони

наголошували на постійній та наполегливій праці Г. Костюка на благо української нації, та його внесок у скарбницю забутих імен співвітчизників.

Мета дослідження – окреслити творчий доробок та деякі особливості стилю Г. Костюка.

Виклад основного матеріалу. Г. Костюк стає літописцем історичних подій 20-30 рр. ХХ століття в Україні, будучи їхнім свідком і активним учасником. Учений оповідає трагедію українського народу в ті роки у своїх літературознавчих дослідженнях і публіцистичних нарисах. Книги: «Stalinist Rule in the Ukraine» (1960), «Теорія і дійсність» (1971), «3 літопису літературного життя в діаспорі» (1971), «Володимир Винниченко та його доба» (1980), «У світі ідей і образів» (1983), «На магістралях історії» (1983), «Сталінізм в Україні» (1995), спогади «Зустрічі і прощання» (1987, 1998) стали наслідком багаторічної невтомної праці.

Г. Костюк самовіддано працює на благо української науки за покликом душі й обов'язку. Дослідник літературознавчих і суспільних студій (історія літератури, критика, публіцистика), критик-гуманіст, людина честі, відповідальний і надзвичайно вимогливий до себе, безмежно закоханий у рідну літературу.

Історико-літературні, критичні й історико-публіцистичні праці Костюка ґрунтуються насамперед на культурологічній концепції, яка передбачає вільний розвиток української нації. Мета його досліджень – дати об'єктивну оцінку радянського суспільства, а водночас і тогочасної української науки. Його творча практика розгорталася у двох напрямках – літературознавчому та політологічному чи власне історико-публіцистичному. За кордоном з'являється низка публіцистичних статей і нарисів, найважливіші з яких увійшли до збірки «На магістралях доби. Статті та публіцистичні теми» (1983), а також до ширшого дослідження «Сталінізм в Україні» (1995). Основна його частина була опублікована 1960 року англійською мовою під назвою «Stalinist Rule in the Ukraine: A Study of Mass Terror (1929-1939)».

Г. Костюк удається до авторських версій та укладає власну систему обґрунтування суспільних подій. Має рацію С. Лінецький, наголошуючи на тому, що в контексті часу його праці носять новаторський характер, а їхня «публіцистична наснаженість, драматизм тексту поєднуються з глибоким науковим аналізом історичного процесу, творчою інтуїцією дослідника» [3, с.7].

Оскільки українське питання у контексті комуністичного режиму СРСР вивчалось Костюком ретельно й глибоко, то з'явилися праці «Сталінізм в Україні (Генеза і наслідки)» і «На магістралях доби». Вони мають історико-публіцистичне, навіть політологічне спрямування. Водночас вони дають яскраве уявлення про особливості публіцистичної манери Г. Костюка. Перша стала своєрідним навчальним посібником у вивченні історії України для студентів американських шкіл [1].

До книги «Сталінізм в Україні» увійшли дослідження і публіцистичні роздуми (як їх називає Г. Костюк), написані протягом 50-х років. Перший розділ книжки – «Теорія і дійсність» – склали розвідки про принципи формування теорії більшовиків щодо національного питання, які публікувалися в журналі «Сучасність», а також виходили як окремі видання. Другий, третій і четвертий розділи – це дослідження про сталінську по-

літику централізму стосовно України. Третю частину збірки становлять статті, які вчений мав намір опублікувати окремо під назвою «Від доби масового терору до смерті Сталіна», але, на жаль, здійснити задум не встиг.

Опублікована 1983 року збірка «На магістралях доби» містить 17 статей, написаних у різний час і з нагоди різних суспільних подій. Ідейно-тематичний спектр збірки доволі широкий, але основу її становлять статті, присвячені сталінському терору в Україні у 30-х роках. Virізняються публіцистичні есе про загадкову смерть М. Грушевського, про роль П. Постишева як другого секретаря ЦК КП(б)У в тогочасній політиці України, про організований більшовицькою Москвою голод в Україні, що зближує це видання з працею «Сталінізм в Україні» [2].

Науково-критична манера вченого еміграційного періоду характеризується принциповістю, життєвою активністю думки, толерантністю, відкритістю й апіорним бажанням об'єднати все прогресивне, талановите й естетично цінне [1].

Публіцистичне есе «Траємниця смерті академіка М. Грушевського» написане в 1954 році, але його можна вважати першою й досить правдоподібною гіпотезою про причину смерті відомого політика і вченого. Г. Костюк усвідомлював, що М. Грушевський як активний прихильник державної незалежності України і учений, який доклав чимало зусиль до розбудови Всеукраїнської Академії Наук, не міг добровільно віддати себе в руки противників того, за що так самовіддано боровся [3].

Г. Костюк і як публіцист, і як історик літератури та критик, обстоює приamt української національної ідеї в контексті трагедійного становища української людини. Важливо, що для нього українська нація стала «фактом міжнародної політики». Причини, що зумовили посилену увагу до проблеми визволення українського народу серед світової громадськості, полягають, на його думку, у безкомпромісній і послідовній боротьбі українського народу за свою свободу й державну незалежність. Саме тому Г. Костюк закликає до єдності й українську еміграцію як активного учасника народно-визвольного руху.

Можна підсумувати, що історико-публіцистичні праці Г. Костюка «На магістралях доби» та «Сталінізм в Україні», хоч і складаються із окремих публіцистичних статей та нарисів, у цілому становлять ідейно-тематичну єдність, оскільки в них послідовно висвітлюється історія України першої половини ХХ століття, а в її контексті і стан української науки і культури. Стиль Костюка-публіциста virізняється логічністю та синтетичністю думки, послідовністю та простотою викладу матеріалу, лаконічністю висновків і узагальнень [4].

Як публіцист Костюк дотримувався чітких принципів. По-перше, він виступав за збереження української духовності, її культури, пам'ятаючи про «духовні традиції», а надто в умовах тотального поневолення російським шовінізмом. По-друге, обстоював виховання патріотичного національного почуття, «національного духу», покликаною об'єднати всіх українців у єдину національну цілісність [1, с.9].

Не менш важливою умовою забезпечення перемоги в боротьбі за національне самовизначення Г. Костюк вважав організовану боротьбу, а не стихійні виступи. Спрямовувати народну думку та енергію в єдине річище на самоусвідомлення себе як нації – завдання саме представників інтелігенції, її духовних лідерів. Основні постулати Костюка-публіциста залишаються

актуальними й сьогодні, коли українське суспільство вже незалежною державою так потребує єдності й одностайності в ухваленні рішень та дій.

Поряд із тим Г. Костюк відомий як талановитий учений, історик літератури, критик, публіцист, суспільно-громадський діяч. Він – автор ідеї єдиної Української держави та унікальності її культури, що присутня в його як історико-літературних, так і в публіцистичних дослідженнях. Саме під цим кутом зору він розглядає життя та діяльність кожного окремого письменника чи суспільного діяча як цілісної індивідуальності в контексті єдиного історико-літературного процесу.

У коло творчих зацікавлень Григорія Костюка потрапляє творча постать В. Винниченка, з котрим він не був ніколи знайомий особисто, бо той жив у Франції. У 1951 році вістка про його смерть дуже вразила публіциста, бо ж він мав намір написати на підставі джерельних документів та розмов із живим письменником ґрунтовну працю про його життя і творчість. Натомість треба було писати некролог. Проте некролог перетворювався в ширшу статтю, опубліковану в «українських вістях». Як пізніше розповідав Григорій Костюк, ця дата стала віховою – початком його багаторічної діяльності на полі винниченкознавства.

Г. Костюк робить усе, щоб належно охоронявся і зберігався його архів, засновує і очолює таку Комісію по збереженню літературної спадщини В. Винниченка, турбується, щоб тут були встановлені меморіальні дошки, друкує з архіву письменника низку неопублікованих творів, зокрема п'єсу «Пророк», роман «Слово за тобою, Сталіне» та ін. [1].

Саме він, Г. Костюк, урятував, вивізши до Колумбійського університету (США), архів Володимира Винниченка і став найглибшим знавцем творчої спадщини цього письменника, якого вважає «світлою постаттю українського патріота, чесним сином українського народу, героїчною постаттю української історії». Знавцем і – щонайактивнішим популяризатором. Із того часу й почалася його копітка робота над упорядкуванням Винниченкової спадщини та вивченням творчої біографії письменника, закровою так широко, що довелося залучити до цього діла кількох літературознавців [3].

Григорій Костюк інтенсивно працює над вивченням життя і творчості Володимира Винниченка одночасно з підготовкою до видання першодруків його творів. Після такої творчої праці в пресі з'явилися передмови до окремих видань або як окремі статті. Назвемо низку статей із збірника «Володимир Винниченко та його доба» (1980): «Деякі проблеми наукового вивчення В. Винниченка» («Сучасність», 1971), «Володимир Винниченко та його останній роман» (вступна частина до роману В. Винниченка «Слово за тобою, Сталіне!»), «Остання резиденція В. Винниченка» (збірка «Володимир Винниченко; статті й матеріали, 1953, під псевдонімом Б. Подоляк»), «Повість про людей буреломних років» (вступна стаття до повісті В. Винниченка «На той бік», (1972), «Леся Українка і Володимир Винниченко» («Сучасність», 1971), «Сергій Єфремов і Володимир Винниченко» («Сучасність», 1972), «Володимир Винниченко – маляр» («Сучасність», 1962), «Записки Володимира Винниченка» (передмова до першого тому Винниченкового «Щоденника»), «Місія Володимира Винниченка» (передмова до першого тому Винниченкового «Щоденника», 1980), «Місія Володимира Винниченка в Москві й Харкові 1920 року» («Нові дні», 1970) та ін.

Те, що вніс Костюк нового у дослідження Винниченка, окрім суто фахового аналізу поезики письменника, почасти видно вже з самих назв статей. По-перше, докладне опрацювання не відомих досі сторінок із життя Винниченка (особливо еміграційного періоду), історія Закутка на півдні Франції і життя родини у ньому. Зокрема, на основі документальних матеріалів Костюк роз'яснив питання подорожі Винниченка до Москви й Харкова 1920 року, яка зазнала не завжди об'єктивного, а часом і демагогічного тлумачення з боку противників Винниченка. По-друге, Костюк вніс на денне світло невідому досі ділянку творчості Винниченка – малярство. Слід виділити значення статей Костюка про взаємини Винниченка з його сучасниками (Лесею Українкою, Сергієм Єфремовим та ін.).

Том «Винниченко та його доба» загалом становить новий етап (після великої перерви від двадцятих років) в історії винниченкознавства, і, як свідчать останніми роками зацікавлення творчістю письменника серед широких кіл літературознавців України, жоден дослідник не оминє увагою доробок Г. Костюка у дослідженні так довго забороненого класика української літератури.

У Нью-Йорку, крім заробіткової фізичної праці та зайнятості справою архіву Винниченка, Костюк працював із Дослідною програмою вивчення СРСР при Колумбійському університеті, зосереджуючись на темі влади Сталіна на Україні в роки масового терору. На початку 60-х років минулого століття першопрохідницька праця Костюка побачила світ англійською мовою аж у трьох видавництвах: Frederic A. Prager (Фредерік), Stevenson and Son (Стівенсон & Сон), Лондон та Інститут вивчення СРСР, Мюнхен. Ця книжка відразу стала рекомендованою підручною лектурою у практично всіх університетах Заходу для студентів, які вивчали історію Східної Європи та Радянського Союзу [2].

До цінного внеску Г. Костюка можна віднести той факт, що він першим видав зібрання п'єс М. Куліша і всі його листи з тюрми та Соловків, твори В. Підмогильного, чималий том спадщини харківського книгознавця й дослідника літератури М. Пливака, літературознавчі праці П. Пилиповича, твори М. Драй-Хмари та багатьох інших представників «розстріляного відродження». Йому належить англomовне дослідження сталінського терору на Україні, видане в 1960 році.

Висновки. Із нашого огляду видно, що Г. Костюк не міг не задумуватися над призначенням української літератури та літературознавства. Найважливішим завданням її він вважав не тільки науково-критичне осмислення суто національних літературних проблем, а й вчасне та всебічне інформування українського читача про найвидатніші явища світової літератури. Українська література розглядалася критиком як складова світового загальноєвропейського культурного життя. Література ж діаспори була лише частиною власне українського історико-літературного процесу.

Усе своє життя Григорій Костюк, працював, намагаючись дотримуватися свого життєвого кредо, примножуючи національну культурну скарбницю виданнями творів забутих й викреслених з історії української літератури письменників та вчених, дбаючи про збереження цінних архівних документів, як важливих історичних фактів, що є культурним надбанням України.

Йому не потрібно було ані перебудовуватися, ані міняти погляди в час бурхливих перемін у житті нашого народу. У своїх працях, виступах

він виводив націю на магістралі нової доби. І на тих магістралях, на бездоріжжях України, у важких ситуаціях української західної діаспори він був орієнтиром для багатьох.

Григорій Костюк сприймав український історико-літературний процес як моноліт, єдину цілісність. Його позиції в літературі, культурі, політиці були завжди чіткі, цілеспрямовані, пророчі. Адже його національний ідеал розвивався під впливом набутоків «старого» XIX століття, і модерних, нетрадиційних і самотутніх культурних особливостей XX-го. Саме у такому розрізі слід розглядати його цінний та багатющий доробок.

Список використаних джерел:

1. Башова Н., Костюк Т. «...Праця моя – це не амбіція»: літературний портрет Григорія Костюка у контексті епохи: відкрита лекція. Кам'янець-Подільський: ТОВ «Друкарня «Рута», 2017. 44 с.
2. Голубченко П. На полі бою (Життєвий шлях Г. Костюка). *Нові дні*. 1982. № 12. С. 15-18.
3. Лінєцький С. Тоталітаризм в Україні. *Дивослово*. 1997. С. 7.
4. Міхно О.А. Пам'ятний для мене Луганський педінститут. *Бахмутський шлях*. 1998. № 5. С. 15-18.

References:

1. Bashova, N., Kostiuk, T. (2017). Pratsia moja tse ne ambitsiya: literaturnyi portret Hrygoriia Kostiuka u konteksti epohy: vidkryta leksiia. Kamianets-Podilnyi: TOV Drukarnia Ruta. [in Ukrainian].
2. Golubchenko, P. (1982). Na poli Boiui (Zhyttievyyi shliakh Kostiuka). *Novi dni*. № 12. [in Ukrainian].
3. Linetskyi, S. (1997). Totalitaryzm v Ukraini. *Dyvoslovo*. № 7. [in Ukrainian].
4. Mihno, O.A. (1998). Pamiatnyi dlia mene Liganskyi pedinstytut. *Bahmutskyi shliakh*. № 5. [in Ukrainian].

Svitlana Nykytiuk

HRYGORIY KOSTIUK'S WORKS AS A UNIQUE FACE OF THE UKRAINIAN CULTURE

The article deals with the Hrygoriy Kostiuk's works as a unique face of the Ukrainian culture of 20-s-80-s of the last century. He was famous as a writer, a literary and memoirs scholar, a historian and a journalist. His merit is in the researches in the field of cultural, theological, historical-publicistic and literature studies. Kostiuk being a literature historian, a literature critic, a person of encyclopedic knowledge became a prominent figure in cultural life of Ukraine and the Ukrainian Diaspora of the XXth century. In the time allotted by his fate he became a world-known personality, a giant of the spirit, University man. Kostiuk's personality attract with his only human features as follows: tolerance, kindness and steadfast adherence to principle together regarding cultural and social items. Impulsive, prone to controversy, however he has romantic, mild, touching, sensitive, to the point of sentimentality, temper. He profoundly got interested in the history of Ukrainians, their problems, journalistic researches. His historical and literature, critical and historical-publicistic studies are primarily based on the cultural concept implying a free development if the Ukrainian nation. Kostiuk's style as a publicist is distin-

guished with logic and synthesis of thought, consistency and simplicity of the facts presentation, brevity of conclusion and generalizations. Kostyuk's contribution lies in his presenting of objective assessment of the Soviet society and the contemporary Ukrainian science at the same time. All his life Hrygoriy Kostyuk tried to keep to his own credo, working and increasing the national cultural treasury by editions of the forgotten writers and scientists whose works of art were deleted from the Ukrainian literature history. He took care of valuable documents preservation as historical facts regarding them to be a cultural heritage. His researches propel comprehension of his phenomenon for all scholars.

Key words: works of art, history scientist, historical researches, the Ukrainian literature, the XXth century.

Отримано: 7.11.2022 р.

УДК 811.161.2'373.23(477.43)

DOI: 10.32626/2309-7086.2022-19.180-191

Валерій Щегельський

ORCID 0000-0001-7188-2862

кандидат філологічних наук, старший викладач

*Кам'янець-Подільський національний
університет імені Івана Огієнка*

Ольга Мельничин

ORCID 0000-0001-9134-4703

здобувачка вищої освіти

*Кам'янець-Подільський національний
університет імені Івана Огієнка*

АНТРОПОНІМІЯ НАСЕЛЕНИХ ПУНКТІВ ПОДІЛЬСЬКОГО ПОДНІСТРОВ'Я: ЛІНГВОКУЛЬТУРНИЙ АСПЕКТ

Автори статті роблять акцент на проблемі сучасної української ономастики у вивченні друкованих, рукописних та уснословесних джерел, які висвітлюють питання появи та побутування власних назв, зокрема антропонімів та їх розвиток на різних етапах еволюції українського соціуму. Наголошено на потребі в уточненні, доповненні відомих визначень, систематизації автентичних народних прізвищ, які знаходять свої локальні прояви в культурній традиції подільського краю. Зазначено, що дослідження антропонімів Кам'яниччини не випадкове, адже досі не відбулося їх комплексне вивчення та потрактування. Увагу зосереджено на загальній характеристиці антропонімікону населених пунктів Баговиця, Тарасівка, Устя, Велика Слобідка, Мала Слобідка, Цвіклівці Другі, Шутнівці Кам'янець-Подільського р-ну Хмельницької обл.

Ключові слова: Поділля, антропонім, антропоніміка, власне ім'я, прізвище.

Постановка проблеми. Власні найменування служать для індивідуалізації та ідентифікації конкретного об'єкта відносно інших, поширені практично в усіх сферах людського буття, а тому набули важливого значення в лінгвістиці.